

ויצום אל בני ישראל וגו' (ו': י"ג)

בתיב הכא 'ויצום אל בני ישראל', וצומו' לשון מינוי כמו 'למן היום אשר צויתי שופטים על עמי ישראל' (שמואל ב', ד': י"א) [וכהנה רבות במקרא], וכן פי' גם בספורנו].

בציונו שמשעה רבינו היה מלך^{פא}, עי' ברש"י (לקמן, י"ח: י"ז) וז"ל ויאמר חותן משה - דרך כבוד קרהו

הערות

עט. לעניד קשה טובא, שהרי פסוק זה (פסוק י"ב) נכתב לפני שנתמנו (פסוק י"ג), ובקובץ בתר תורה (משימות תלמיד הגרי"ד) נדפס הרברי תורה על הפסוק לקמן (פסוק ל') שנכתב אחרי שנתמנו. אמנם עדיין קשה, שהרי עיין ברש"י [וכן פירשו כל הראשונים] שהפסוק ההוא הרי הריכור שנאמר הכא, והוא נאמר לפני המינוי, וצ"ע.

פ. פי' רשימות תלמידים ממרן הגרי"ו, שיעורי הגרא"י שליט"א עה"ת (כת"י), פי' הזכרון כמטר לקחי, שי לתורה (בשם הגרי"ו).

פא. שתי הדוגמאות המובאות כאן שמצינו שטרע"ה היה מלך מופיע בשם הגרי"ו בהגדש"פ מבית לוי, אבל לא בשיעורי רמד"ה עה"ת. ובאמת מצינו כן בעוד הרבה מקומות: מדרש שיר השירים רבה (פרשה ד' פסקא י"ב, "אמר הקב"ה למשה מניחך מלך על ישראל"), ספרי (בהעלותך, פיסקא כ', "חותן משה - זו יפה לו מכולם שנקרא חותנו של מלך"), מכילתא (ריש פי' יתרו, "אמר להם אני חותן המלך"), שיר השירים רבה (פ"א, פיסקא ג"ו, "ער שמשוה במסבו בריקע שנקרא מלך"), שמות רבה (פרשה ב' פיסקא ר', "אעפ"כ זכה משה לשתייהן וכו' מלכות דכתיב (דברים לג) ויהי בישראל מלך"), מס' ובחים (דף ק"ב ע"א, "יבמה מלך"), מס' סנהדרין (דף ק"י ע"א, "חזי מאי קעביד משה, איהו מלכא"), ילקוט שמעוני (שמות, רמז קע"ד, "שבשעה שנטל משה את המלכות"), ועוד.

אהרן משל משה, דאהרן נתמנה רק
לפרנס אבל משה נתמנה למלך.

והנה כתוב לקמן (י"א:ח') שאמר
משה לפרעה 'וידדו כל עבדיך
אלה אלי והשתחו לי'. וצ"ב מה ענין
ההשתחוואה. ולפי מה שנתבאר נחא,
שכבר היה אז משה רבינו מלך על
ישראל, וזהו שאמר 'והשתחו לי'^פ.
וכן יש לפרש הא דכתיב (י"א:ג') 'גם
האיש משה גדול מאד בארץ מצרים
בעיני עבדי פרעה ובעיני העם', והיינו
מפני שהיה מלך.

[הגרי"ז^פ]

הכתוב חותנו של מלך עכ"ל^פ. ועי'
במס' שבועות (דף י"ד ע"א) שנאמר
במתניתין שאין מוסיפין על העיר ועל
העזרות אלא במלך ע"כ, ובגמ' שם
(ע"ב) מבאר מנא הני מילי, דאמר קרא
'ככל אשר אני מראה אותך את תבנית
המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו
לדורות' ע"כ, וברש"י שם מבאר וז"ל
וכן תעשו - קרא יתירה למידרש
לדורות, ובימי משה דהוא מלך וכו'
עכ"ל.

אוצר החכמה

אריה 1234567

ונראה שכאן בא מינויו למלך על
ישראל^פ. וחלוק המינוי של

הערות

פב. כבר תמהו המפרשים על רש"י שאין דרשה מתו"ל על פסוק וו, ובספרי (בהעלתך,
פיסקא ע"ח) מצינו דרשה על החיבות 'חותן משה' (במדבר, י:כ"ט) וז"ל חותן משה -
זו יפה לו מכולם שנקרא חותנו של מלך עכ"ל. ועי' גם בדברי רש"י ריש פ' יתרו
(י"ח:א') וז"ל חותן משה - כאן היה יתרו מחכמו במשה אני חותן המלך וכו' עכ"ל,
והוא מהמכילתא עיי"ש.

פג. במשך חכמה (שמות, י"ח:י"ב) כתב וז"ל אכן הלא דרשו על 'ויהי בישורון מלך'
- זה משה, וכתיב 'בהתאסף ראשי עם' וזה בעת מתן תורה יום הקהל וכו' עכ"ל. וכוונתו
שבאותו יום נתמנה להיות מלך עיי"ש. [ומש"כ ש'בהתאסף' וכו' זה מתן תורה כנראה
מיוסד על מש"כ בפסוק (דברים, ה:כ') על מתן תורה 'ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם
וזקניכם', ועי' בספורנו.] אבל אין דבריו מוכרחין, ואפשר לבאר את הפסוק כמו שפירש
הרמב"ן וז"ל אבל יש במקצת האגדות שמפרשין אותו על משה, אומרים משה מלך וכו'
וא"כ אמר הכתוב, תורה צוה לנו משה להיוותה מורשה לקהלת יעקב, והוא היה מלך
עלינו ועל כל שבטינו יחד וראוי לנו לעשות דבריו ומצוותיו כי מלך גדול וחכם היה
עלינו, יספר הכתוב גם בכבוד השליח שהיה גדול וראוי להאמין בו עכ"ל. ומשמע מדבריו
שמשה כבר מלך עליהם לפני זה.

פד. עי' בפ"י האור החיים שם שכתב וז"ל עוד ירצה, כי להיות כי מנהג המלכים כשיבא
אדם לדבר אליהם דבר ישתחו לפניו ומוה ידע המלך כי הם חפצים לדבר עמו, כי אין
מהמוסר לדבר לפני מלך גדול בלא שאלת רשיון, גם אין דרך כבוד לשאול רשות, לזה
ישתחוהו, ובוה ידע המלך כי חפץ דבר, ויאמר אליו דבר, והוא שאמר והשתחו לי לאמר,
פירוש שההשתחויה היא להגיד שרוצים לאמר והאמירה צא אתה וכו' עכ"ל.

פה. שיעורי רמ"ה עה"ת.

היה צורך בקדושת העזרה עד היום השמיני.

ומ"ט קשה על דברי מרן זצ"ל דמשה נתמנה למלך כבר במצרים, דבגמ' זבחים הנ"ל מבואר לכאורה דמינויו היה רק בשמיני למילואים. וצ"ל דאף דמשה נתמנה למלך במצרים מ"מ היה בזה נפקא מינה למעשה רק בשמיני למילואים שהיה צריך מלך לקדש את העזרה, ולכן שמתה אלישבע באותו היום בהיות יבמה מלך. (כל זה דברתי עם אאמו"ר מרן הגר"י זצ"ל. ובאמת בספרו על התורה לא כתב שנתמנה או להיות מלך, אלא כתב שמשה ואהרן נתמנו להיות פרנסים על הציבור.)

אולם אכתי קשה דבגמרא זבחים (שם) איתא אמר עולא בקש משה מלכות ולא נתנו לו, דכתיב 'אל תקרב הלום' ואין 'הלום' אלא מלכות וכו', מתיב רבא רבי ישמעאל אומר יבמה מלך, אמר רבא 'לו ולזרעו' קאמר ע"כ, והיינו דמשה בקש מלכות לו ולזרעו וזה לא נתנו לו אלא רק הוא עצמו נעשה מלך ולא זרעו. אבל

אבל קשה על דברי הגר"י זצ"ל, מדאמרינן בגמ' זבחים (דף ק"ב ע"א) חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל בו ביום, יבמה מלך^{פו} ע"כ, משמע דרק בשמיני למילואים נתמנה משה למלך ולא קודם לכן.

ויש לפרש הטעם שנתמנה בשמיני למילואים ע"פ הא דתנן במס' שבועות (דף י"ד ע"א) "אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא המלך ונביא וכו'", ויליף לה בגמרא שם "מנה"מ אמר רב שימי בר חייא דאמר קרא ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו לדורות", ופירש"י דמשה היה מלך ונביא, וכ"כ הרמב"ם (בית הבחירה ר' : י"א) עיי"ש^{פז}, וכיון דלקדש בקדושת העזרה צריכים מלך על כן הוצרך למנות את משה למלך בהקמת המשכן שאז נתקדשה העזרה.

אמנם לכאורה לפי"ז היה ראוי לענותו למלך בראשון למילואים. אבל י"ל לפי מש"כ התוס' במס' עבוי"ז (דף ל"ד ע"א, ד"ה במה) דבכל ו' ימי המילואים שהיה משה מעמיד המשכן ומפרקו היה נחשב במה, וממילא לא

הערות

פו. פ"י, חמש שמחות היתה לאלישבע בת עמינדב אחות נחשון, שהיתה אשתו של אהרן, יתירה על בנות ישראל ביום שהוקם המשכן, יבמה, משה שהיה אחי בעלת, היה מלך. פז. וז"ל אין מוסיפין על העיר או על העזרות אלא על פי המלך וע"פ נביא ובאורים וחומים ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד זקנים שנאמר ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו לדורות, ומשה רבינו מלך היה עכ"ל.

עבִיִּם משמע שכבר היה לו דין מלך כאן בהא דכתיב 'ויצום אל בני
מאז המעשה של הסנה שאז נאמר לו ישראל־מֵה'.

'אל תקרב הלום', ולא שנתמנה רק

[הגרמ"ד⁸⁸]

אוצר החכמה

אזה"ח 1224567

הערות

פח. והוסיף: 'ובעיקר דברי הגמרא בובחים שם דמשה בקש מלוכה לו ולורעו ולא זכה אלא לו, ביאר מרן הגר"י וצ"ל דדין ירושה במלכות אינו סתם ירושה דהא מלכות אינו ממון דניתן להורישו, אלא זה דין אחר כמבואר בלשון הרמב"ם (הל' כלי המקדש, ד': כ') וז"ל מלמד שהמלכות ירושה והוא הדין לכל שררה שבקרב ישראל שהזוכה לה זוכה לעצמו ולורעו עכ"ל. והנה בירושת ממון לא שייך לשון זו ד'זוכה לעצמו ולורעו', וכשאדם זוכה בממון אינו זוכה לורעו רק לעצמו, אלא דלאחר מיתתו בניו זוכים בממונו מדין ירושה. ומבואר מזה דשאני ירושה במלכות מירושה בממונות, דבמלכות הגדר הוא דכשזוכה במלכות זוכה כבר מעתה לו ולורעו ולדורות. וכן מבואר בלשון הרמב"ם בהל' מלכים (א': ו') וז"ל ומאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם שהמלכות ירושה עכ"ל. ומבואר דהמלך זוכה מחייו לו ולבניו, וכבר או יש דין מלכות שהיא לו ולורעו, ולא רק שלאחר מיתתו וזכים בניו בזה. וזה ביאור דברי הגמרא בובחים הנ"ל דמשה ביקש מלכות לו ולורעו, דהיינו שהוא זוכה במלכות לעצמו ולורעו, וזה לא ניתן לו, אלא הוא זכה במלכות רק לעצמו ולא לורעו, ע"כ ממון הגר"י וצ"ל.

יש לפרש באופן אחר דברי הגמרא בובחים. והנה כתב הרמב"ם (מלכים, א': ו') וז"ל כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם וכו', ולא זכה אלא לכשרים וכו', אע"פ שלא זכה אלא לכשרים לא חברת המלוכה מורע דוד לעולם עכ"ל. ובהלכה ט' שם כתב וז"ל מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר 'כסאך יהיה נכון עד עולם', אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו עכ"ל. והראב"ד שם הקשה דזה סותר למה שכתב הרמב"ם בהלכה ד' דמלכות הרי ירושה לבניו עד עולם. ונראה לבאר דעת הרמב"ם, דזה שזכה דוד במלכות הגדר הוא שזכה בכתר מלכות, וכמש"כ הרמב"ם בהל' תלמוד תורה (ג': א') וז"ל בשלשה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, כתר כהונה זכה בה אהרן וכו' כתר מלכות זכה בה דוד וכו' עכ"ל, הרי שדוד זכה בכתר מלכות כמו שאהרן זכה בכתר כהונה, והביאור הוא דהמלכות שייכת בעיקרה לדוד והוא הבעלים על המלכות, ואף שיכול להיות מלך שלא מורע דוד והמלך ההוא זוכה לו ולבניו, מ"מ עיקר המלכות היא של דוד. ובדומה לדין שדה מקנה דאפשר למכור ואם הלוקח מת בניו יורשים אותו, ואעפ"כ כשמגיע יובל חוזר השדה למוכר, דאי אפשר להוריש אלא מה שיש לו דהיינו עד היובל, והוא הדין כאן אף דשייך מלך שלא מבית דוד ושייך שיזכה לו ולורעו, אבל סוף סוף תיפסק המלכות מביתו כיון שעיקר המלכות של דוד, נתיחא קרשיית הראב"ד.

וכן משמע במכילתא (פי' בא, א') דחני וז"ל עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל

ארץ ישראל כשורה למזבחות, משנבחרה ירושלים יצאת ארץ ישראל וכו', עד שלא נבחר אהרן היו כל ישראל כשרים לכהונה, משנבחר אהרן יצאו כל ישראל וכו', עד שלא נבחר דוד היו כל ישראל כשרים למלכות משנבחר דוד יצאו כל ישראל וכו' עכ"ל. מבואר דמדמה בחירת מלכות בית דוד לבחירת כהונה וירושלים. וזהו מה שכתב הרמב"ם "מלכות בית דוד הם העומדים לעולם", דעיקר המלכות לדוד שהוא הנבחר להיות המלך, ואין זה סתירה למה שכתב הרמב"ם דמלך זוכה לו ולורעו דהם שני דברים נפרדים.

והנה בפרשת ויחי כתיב 'לא יסור שבט מיהודה ומחקה מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים'. וביאר מרן הגר"י זצ"ל דעכשיו הוא רק בגדר 'לא יסור שבט מיהודה', ר"ל ריתכן שיהיה מלך שלא מיהודה, ורק שלא יסור שבט מיהודה, שגם מיהודה יהיה מלך, כמו שהיה שנחלקה מלכות ישראל לשנים. אבל לעתיד לבא 'כי יבוא שילה' אז 'לו יקהת עמים', שאז תהיה רק מלכות אחת וכל ישראל יהיו תחת מלכות יהודה. וכדכתיב ביחזקאל (ל"ז: כ"ב) 'ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ וגו' ומלך אחד יהיה לכולם למלך ולא יהיה עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות'. ומבואר דיש דין מיוחד במלכות בית דוד שלא רק שזכה דוד במלוכה לו ולורעו, אלא שזכה בכתר מלכות והוא הבעלים על המלכות, ואף שאפשר שיהיו מלכים שאינם מורע דוד לבסוף תחזור המלוכה לדוד.

וע"פ זה יש לפרש דברי הנפ" בנבחים דביקש משה מלכות לו ולורעו, דהיינו שהוא יהיה עיקר המלכות והוא יזכה בכתר מלוכה, וזה לא נתנו לו רק שיהיה מלך ולא שיזכה בכתר מלוכה".

פס. שיעורי רמדה עה"ת.

צ. הדברים לא מדויקים, שהרי אחרי כל זה כתב רש"י 'זהו מדרשו. ופשוטו צום על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה'.